



El jove Llacuna (anys 20)

MEMÒRIA DE JOAN LLACUNA

EN EL CENTENARI DEL SEU NAIXEMENT*

JOAQUIM MOLAS

1,

El dia 1 de juliol de l'any 1962, vaig fer en el saló d'actes del Museu de la Pell el discurs reglamentari de la quinzena sessió plenària del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada sobre un tema específic: *Tres poetes igualadins: Boloix i Canela, Llacuna, Romeu*.¹ Avui, al cap de més de 40 anys, tinc l'ocasió, que agraeixo profundament, de reprendre el discurs, aquest cop, a l'Ajuntament, i de contribuir, així, a la commemoració del centenari del naixement d'un dels tres poetes: Joan Llacuna. Joan Mercader, aleshores secretari general del CECI, va ser qui em va encarregar el discurs i qui em va proposar el tema. Mercader, que va ser professor meu a la universitat de Barcelona i amb qui vaig tenir una llarga amistat, era un apassionat d'Igualada i de la seva història. I un gran lector de Llacuna. Ell va ser qui me'l va fer conèixer personalment, literàriament i fins, anava a dir, legendàriament. Qui em va mostrar amb fervor els racons llacunians. I qui em va induir a escriure els dos articles que

Jaume Farrés, en el seu esplèndid estudi, ha desenterrat amb mala hora, dos articles que em fan caure la cara de vergonya, tot i que un d'ells, una ressenya apareguda a la revista *Ínsula* de Madrid, va provocar una amable carta del poeta. "És tota una panoràmica del meu món i de la meua poesia", diu entre d'altres coses. De fet, no el vaig tractar gaire, més aviat diria que poc. Les nostres obligacions anaven per camins molt diferents, i per tant, les possibilitats de trobar-nos eren més aviat escasses. Només en conservo, a més d'alguna carta escadussera, com la que acabo de citar, dos records més o menys vius. Primer: les llargues trucades per telèfon o les troballes, casuals o no, al cafè de l'Ateneu. I segon: la visita que li vaig fer a Rubí en ocasió de les grans inundacions del Vallès, si no recordo malament de l'any 62, i la precisió i la vehemència amb què em va anar mostrant una per una les destrosses, encara sagnants, produïdes pels aiguats. Llacuna era un tipus amb una sensibilitat molt a flor de pell i molt segur del que pensava i del que feia: retret, nerviós, insistent, un punt amarg i fàcil de paraula fins al punt d'ocupar ell tot sol l'artefacte de la conversa. Solíem discutir de poesia i de poetes. D'aquí. I de fora d'aquí. Parlàvem d'Igualada, de la carrera musical de la seva filla. O de la seva obra. I deia que aquesta, poc entesa i poc valorada, com la de Nietzsche, en vida, no seria reconeguda, com la de Nietzsche, fins després de la mort.

* Transcripció, revisada i completada, de la conferència que l'autor va pronunciar el dia 15 d'octubre de 2005 al Saló de Sessions de l'Ajuntament d'Igualada.

1. Cf. Xàfec [Antoni Dalmau i Jover], "Tres poetes igualadins", *Vida...*, núm. 489 (5 juliol 1962); [s.a.], "Tres poetes igualadins. Boloix i Canela, Llacuna, Romeu", *Igualada*, núm. 1.069 (7 juliol 1962).

2,

Llacuna és autor d'una obra molt reduïda i, sobretot, molt singular. Va publicar, en vida, dos llibres de poesia i en va deixar dos més d'inèdits. En total uns 90 poemes mal comptats. L'any 1977, les Publicacions de l'Abadia de Montserrat van reunir en un sol volum els quatre llibres: els dos publicats en vida i els dos inèdits. I, avui, amb motiu del centenari, les mateixes Publicacions de Montserrat reediten, a cura de Jaume Farrés, els quatre volums, amb l'afegit d'uns pocs poemes i prosas esparsos, alguns d'ells inèdits, i sobretot amb l'afegit d'un pròleg que constitueix una impecable introducció a la vida i a l'obra del poeta.² Comptat i debatut, però, Llacuna és autor d'un sol llibre, *l'Aurora de l'Aragall*, escrit entre 1938 i 1942, publicat el 1947, revisat a fons entre 1947 i 1961 i publicat de manera definitiva el 1961. No ho dic jo sol, que és autor d'un sol llibre. Ho diu ell mateix en un poema que figura en el seu darrer recull, *L'espiga a la mà*:

*Vosaltres que sabeu
com he estimat aquesta terra
voltada de muntanyes,
cenyida per un riu d'aigües vermelles,
rieres i torrents;
de rossinyols i merles,
de vinyes i sembrats,
doneu a les meves despulles
una estela de pedra
que digui amb lletres romanes:*

[no allò que diu l'estela penjada, avui, a la Plaça del Rei, sinó aquesta:]

*Joan Llacuna
i
Carbonell,
Poeta igualadí,
autor d'Aurora de l'Aragall.
1905-19... (OC, 171)*

Abans de *l'Aurora*, havia escrit dos llibres: *Ònix i níquel*, de caràcter miscel·lani, i *Nyora*, un assaig de poema unitari que no va publicar mai. Tots dos, sobretot el primer, *l'Ònix i níquel*, contenen, ja, en germen el que serà *l'Aurora*. I, després de *l'Aurora*, va deixar pràcticament d'escriure. Per quines raons? Suposo que per la concurrència de més d'una. Els únics poemes que va escriure cap al tombant dels anys 50-60, i que va aplegar en el segon dels reculls inèdits, *L'espiga a la mà*, constitueixen una mena de comiat a través del qual les fa explícites. O, almenys, fa explícites les que, per a ell, són més decisives. Primera: la Guerra Civil i la dramàtica postguerra van ensorrar tot el que havia estat el seu món de referències. Ho diu sense embuts en un poema que titula "Sento olor de baladres i llorers", on fa una evocació dels anys estel·lars anteriors al 36:

*Deixeu que toquin les campanes;
el seu ressò m'evoca la infantesa.
Sento olor de baladres i llorers;
revolen pel Passeig
celestes melodies.
Serà la Primavera que retorna?
Un maig llunyà, cors d'àngels
ens van portar una filla.
Estrella o assutzena?
Tija de madrigal,
santa Cecília li nimbà les mans.*

I afegeix:

*L'aire era net,
el blau del cel, de lliri.
Sobre el balcó*

2. Joan Llacuna i Carbonell: *Obra completa*, edició, introducció i notes de Jaume Farrés i Cobeta. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2005. Citaré sempre per aquesta edició.

*volaven orenetes.
Després,
les guerres allunyaren els ocells
i al meu jardí sols hi van créixer cards* (OC, 169)

Primera, doncs, la Guerra Civil, la postguerra, l'ensorrada de tot un món. Segona: les relacions tenses amb Igualada, el seu centre d'emoció i de sentiment. Ho diu moltes vegades, però de manera explícita en la *Història de la meua poesia*. Diu: “*Jo crec, doncs, que he estat predestinat pels déus —per sort o per dissort—, a ser el cantor d'Igualada. Una força misteriosa m'hi ha portat. Jo moltes vegades hauria volgut, ho confesso, fer una poesia diferent, en espai, s'entén. Però una força incontenible em torna i retorna a les coses d'Igualada* (OC, 232). I en *L'espiga a la mà*, que, en principi, suposa un canvi de registre i que, per a mi, constitueix, més que un poema “místic”, una confessió a cor obert, insisteix en el mateix. De fet, pràcticament comença amb un poema en el qual evoca el moment de la seva mort:

*Però, a on moriré, Senyor?
A on seré enterrat?* (OC, 168)

Demana ser enterrat a Igualada i, sobretot, allò que resulta més impressionant, traça l'itinerari sentimental que el portarà des del lloc de la mort fins al cementiri. I el llibre, que comença amb aquest poema, acaba amb una invocació al Sant Crist d'Igualada (OC, 193). Amb altres paraules: és també un poema sobre Igualada, si bé molt diferent del que veurem al llarg d'aquest sermó, si és que vostès tenen la bona fe d'aguantar-lo. Aquestes relacions tenses amb Igualada i el seu entorn no han estat analitzades prou a fons i crec que valdria la pena d'intentar-ho. Llacuna, l'any 44, va marxar de la ciutat, i el 1945, es va instal·lar a Rubí, on va viure pràcticament tota la vida. Han corregut moltes històries sobre les tensions Llacuna-Igualada, una d'elles la que recordàvem fa un moment: “Val mil pessetes”, diuen que va

dir a un blanquer en oferir-li l'*Aurora* acabada de sortir. “Cinc pessetes?”, va entendre el blanquer. “I ca!”, va respondre, “Que us penseu que m'he tornat boig? Un llibre de versos no les val, cinc pessetes”. Una altra: el 1948, el CECI, amb motiu de l'aparició de l'*Aurora*, li va organitzar un homenatge públic a la Casa de cultura de la Caixa, que va ser suspès, tot i haver-se'n, ja, imprès les invitacions, pel que sembla, per pressions de la mateixa Caixa (cf. una reproducció de les invitacions dins OC, 241). Què va passar abans del 44? Farrés insinua una possibilitat: que a ell el tenien més o menys ofegat a la delegació d'aquí. És possible. Jo crec que s'hauria d'anar més enllà. Aquelles explicacions llegendàries de Mercader, a les quals m'he referit, parlaven d'una actitud general meitat de repulsa, meitat de desconfiança i de menyspreu contra un treballador de La Caixa que feia versos i que, a més, feia uns versos extravagants, és a dir: d'Avantguarda. És possible. Jo no sé quines són aquestes raons. La realitat és que hi va haver unes tensions i que aquestes tensions van provocar la marxa d'Igualada i el fet que no hi tornés més, vull dir: a residir-hi, fins després de la mort. Per tant: primera, guerra civil, postguerra; segona, les relacions tenses amb Igualada. Tercera raó: dins d'aquest context, es produeix l'esgotament del seu món, alhora, personal i literari. Personal: la creació de l'*Aurora* el va devorar literalment, vull dir: el va deixar com a buit i no va ser capaç d'omplir el buit obrint nous camins. Literari: el seu entorn, mentre treballava obsessivament en la versió definitiva, va donar un gir radical: Llacuna o el va menystenir o no el va saber percebre. I, quan ho va fer, era, ja, massa tard. A tot això, cal afegir la profunda decepció produïda per l'escàs ressò que van tenir les dues versions, la primera, per motius de censura, i la segona, per d'altres d'estrictament estètics.

Per últim, la marginació voluntària. No sé si per convicció o per precaució, Llacuna no va participar en la resistència dels anys 40. O, almenys, no hi va participar de forma activa. He resseguit

els estudis, pocs, i les memòries d'aquests anys i rarament hi he trobat el seu nom. Per exemple: Samsó, en la seva tesi de doctorat,³ el registra entre els assistents a la tertúlia dominical de Joaquim Martí i Rodés, una tertúlia certament menor, no comparable ni de lluny a les grans tertúlies dels "Amics de la poesia". O de Josep Iglésias. Cas Anabis: Maria Enrich, seguint fidelment un text inèdit de Romeu, no posa Llacuna ni entre els fundadors ni entre els participants.⁴ En aquell moment, ja no era a Igualada. I això podria justificar l'absència. De tota manera, va participar en algunes lectures clandestines. O privades. En el curs d'una entrevista, Mercader diu: "*Dos eren els llocs on es podien fer coses de caire catalanista, la casa del Sr. Joan Dalmases i en les aules de Josep Massana. Fèiem conferències en les que venien persones importants: Carles Riba, Pere Bohigas, Ferran Soldevila, Serrahima, el poeta J.V Foix, Josep Iglésias, Josep Miracle. Tot això entre el setembre del 44 i el juny del 47*" (OC, 25). I que, en una d'aquestes sessions, Llacuna va llegir i comentar els versos de l'*Aurora*, tot just acabat de sortir. Samsó en l'estudi que acabo de citar, afirma, no sé amb quins fonaments, que Llacuna, Mercader i Romeu van organitzar, el 1945, la Commemoració del Centenari de Verdager.⁵ Ara: Llacuna, seguint el deixant lluminós de Rosselló-Pòrcel, va col·laborar en algunes publicacions clandestines. I crec que val la pena de remarcar-ho. Llacuna havia conegut Rosselló a les acaballes del 1937 i, pel que sembla, s'havien fet una gran impressió l'un a l'altre. I, en la immediata postguerra, va contribuir, amb Espriu, Palau i d'altres, a mantenir el culte al poeta mallorquí. Així, el núm. 2 de la

revista "Poesia", dedicat a Rosselló, s'inicia amb la fervorosa "Elegia" que obre l'*Aurora* i conté dos poemes d'Espriu compostos arran de la mort i quatre de la *Imitació de Rosselló-Pòrcel*, de Palau i Fabre. A més, en el núm. 7 de "Poesia" va publicar un poema de l'*Aurora*, i en una altra revista del mateix grup, "Ariel" —que, en el núm. 1, va incloure un poema de "presentació" de cada redactor, precedits, tots ells, programàticament, per un sonet de Rosselló dedicat a Espriu—, va publicar en el núm. 10 "Pleniluni a la riera", i en el 12, es va reproduir un dels gravats de Grau Sala destinats a l'*Aurora* i es va anunciar, per al dia que el llibre fos al carrer, una ressenya dels versos i dels gravats que no va arribar a veure la llum.⁶

Conclusió: la immensa solitud dels darrers anys, alhora, com a poeta i com a home, que, en intentar d'escriure de nou, va explotar en versos d'un profund dramatisme:

*Per què, Senyor, torno a fer versos
després de tants anys de voluntari silenci?
Quina força m'impulsa a escriure
contra la meva voluntat?
Per què els faig,
per qui els faig,
si no crec,
si ningú no els espera,
si no veig lector al meu entorn.
Tot és silenci al meu voltant.*

3. Joan Samsó: *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, vol. I, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, p. 217.

4. Maria Enrich, *Josep Romeu i Figueras: l'intel·lectual i el poeta*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, p. 16-22.

5. Samsó, *ob. cit.*, 62, n. 2.

6. Altrament, Llacuna figura en les dues antologies més significatives dels anys 40-50, la primera, de tipus panoràmic i testimonial, i la segona, molt selectiva i rigorosament programàtica: *La poesia catalana contemporània* (1947), signada per Fernando Gutiérrez i compilada, si els meus informes són correctes, i crec que sí, amb l'ajut molt directe de Josep Pedreira; *Antologia de la poesia catalana (1900-1950)* (1951), de Joan Triadú. Gutiérrez-Pedreira, que van donar a conèixer poetes (Jordi Cots) i poemes (Salvador Espriu) inèdits, inclouen quatre poemes de Llacuna, un d'ells, tret d'*Ònix i níquel*, i tres, de l'*Aurora*, que va aparèixer el mateix any 47. I, en la nota biobibliogràfica, només citen, com a únic llibre publicat, *Ònix i níquel*, la qual cosa em fa pensar que els antòlegs van tenir accés als textos per via personal.

*Em sento sol
i immensament trist.
Escriure només per a vós.
Si no és per a vós,
no els necessito* (OC, 189-190).

I continua:

*Sento la meva poesia
lluny de tothom.
El meu nom ha emmudit.
Ah, si pogués escriure per vós,
si m'escoltéssiu.
Però vós voleu altres coses de mi,
i no la meva poesia.
I menys la que faig ara* (OC, 191).

3,

Del conjunt de l'obra i, en particular, de l'*Aurora* destacaria quatre punts. Primer: la rigorosa consciència d'escriptor. Llacuna no sols revisa un cop i un altre els textos abans de ser publicats, sinó també després de ser publicats, com de manera suprema en el cas de l'*Aurora*. I no sols els revisa, sinó que conserva tots els apunts i totes les versions, apunts i versions que Jaume Farrés ha analitzat amb detall en el pròleg de la seva edició. Segon punt: la mitificació d'Igualada i, més en concret, del món de la infantesa. Tercer punt: el programa estètic. I, per últim, els procediments de formalització. *Ònix i níquel* n'és, en molts aspectes, una mena de prefiguració. Es tracta, com he dit, d'un recull miscel·lani que, pel seu punt de vista exclusiu, el d'un infant que descobreix el seu entorn, constitueix un tot unitari i que, en canvi, per la seva realització formal és d'una gran varietat. Hi ha sonets i madrigals, i hi ha, sobretot, versos tallats i escalonats a la manera de Salvat-Papasseit i, probablement, les influències de Salvat i de Sánchez-Juan són les més visibles. Pel que fa a Sánchez-Juan, per exemple en poemes com *Convalescència* i *Madrigal*. Dins d'aquesta unitat i



Llacuna a Venècia. Octubre de 1963

aquesta varietat apareix el primer assaig de mitificació de la infantesa, i amb la infantesa, d'Igualada. I, al mateix temps, el primer assaig d'una forma lliure i sintètica que s'ajusta perfectament a la mitificació. Em refereixo a poemes com *Elegia*, *Placeta del Rei* i *Vidrieres de la Rambla*. L'*Aurora de l'Aragall* porta aquests assaigs fins a les darreres conseqüències a través d'una història d'amor, que té un principi i un final. De fet, l'*Aurora* refon dos mons, cada un amb entitat pròpia: l'evocació del paisatge d'Igualada i dels seus voltants a partir de les impressions i dels records infantils. O familiars. Així, l'*Aurora* és el gran poema d'Igualada. De la Igualada del poeta, naturalment. I, a la vegada, és una història d'amor entre dos adolescents que comença amb

tertúlies, entre d'altres, la famosa del Cafè Euzcadi (I. Agustí, *Ganas de hablar*, Barcelona 1974, ps. 119 i ss.) i on la seva feina era, ja, coneguda i identificada. I, en una altra carta, aquesta, del 26 de maig del 46, diu que ha deixat veure l'*Aurora* a alguns *amics poetes*, com Marià Manent, Riba, Foix o Salvador Espriu, i diu que *tots ells m'han manifestat, espontàniament, l'apropiat que era a la vostra sensibilitat artística el llibre i creuen, amb raó, que els vostres gravats seran una delícia* (OC, 28). És a dir: s'adonen de l'estreta connexió entre text i gravador. D'altra banda, a partir de la moda 1900, es produeix la recuperació del *Modern style*. De Gaudí, sense anar més lluny, feta per Dalí i Man Ray. O dels preraphaelites, feta per Dalí. I, en un altre sentit, la de Víctor Català i la de Joaquim Ruyra per Salvador Espriu o Mercè Rodoreda.

I, per últim, un fenomen general molt propi d'aquests anys, el de l'ús o reelaboració de la poesia popular de tipus tradicional. No entraré en l'anàlisi de la seva complexitat. Ni en la seva valoració. Em limitaré a apuntar que, per a mi, Llacuna assumeix i desenrotlla, o almenys, coincideix amb el model fixat per Rosselló-Pòrcel en la primera part de la *Imitació del foc*. És a dir: un model, no narratiu, com, per exemple, el del *Romancero gitano*, ni substancialment líric, com el de les cançons de Salvat, sinó més aviat en una mena de potenciació de l'un per l'altre, i més en concret, en la tria i ús, no sé si dir deslocalitzat, dels efectes sonors i de les fórmules o girs, en principi, infantils. Entre ells, el del diàleg. Heus aquí dos o tres passatges de Rosselló que, a primer cop d'ull, podrien semblar de Llacuna:

*A l'escarbat bum bum
les ales li frisen.*

*Les flors de la perera
riuen i riuen.*

[...]

*Qui puja a la muntanya?
El caragol que treu banya.
El sol s'encén i s'apaga,
albó, romaní, argelaga.
El sol s'apaga i s'encén,
farigola, romeguer.⁸*

Un altre:

*Camins d'Igualada,
camins de Fraga,
les esperances!*

*Per l'Ascensió,
cortinetes al balcó.
Ai-do, ai-do,
trompeta de Borbó.⁹*

O aquest que gira al voltant d'un diàleg:

*Des del balcó de la torre,
cantonades amb banderes.*

[Dit sigui entre parèntesis: el darrer és un vers de García Lorca. Acte seguit s'inicia el diàleg:]

*-Minyones, és mitja nit
i la cambra és buida.*

*-Vés-te'n, que ja surt el sol
i veu l'aguait de les mans.*

*-Adéu, llençols, pomerars,
aufabegueres!¹⁰*

8. Bartomeu Rosselló-Pòrcel, *Cançó després de la pluja*, dins *Obra poètica*, Palma de Mallorca: Editorial Moll, 4a. edició, 1979, p. 51-52.

9. Rosselló-Pòrcel, *Història del soldat*, op. cit. p. 54.

10. Rosselló-Pòrcel, *L'amant enganyat*, op. cit. p. 57.

Llacuna, i amb això acabaré, va inventar amb aquests ingredients una retòrica pròpia que, en principi, consisteix en un doble procés de depuració i de concentració extremes no sols dels continguts, sinó també de les formes. Farrés ha estudiat molt bé, a través dels manuscrits i dels apunts conservats, el doble procés, des de la confecció de les primeres llistes arbitràries de paraules soltes, passant per la seva organització en vers, i després, per dir-ho d'alguna manera, en estrofa, fins a arribar al poema, i al capdavant, al poema definitiu, intocable. A grans trets, Llacuna, els poemes, els construeix en forma de llargues tirallongues de versos curts, a vegades, d'una sola paraula amb rimes mig perdudes, plens de nostàlgia, aparentment, instintius o *naïves*, que suggereixen més que no diuen i que giren al voltant del diàleg i d'un joc purament verbal. Pel que fa al diàleg, sempre esquemàtic, realitza, amb ell, una sèrie de variacions. Per exemple, a vegades, el diàleg comença en sec, vull dir: amb l'entrada sense miraments d'un dels interlocutors; d'altres, una exclamació o una frase serveixen per introduir-lo; d'altres, el diàleg pren la forma de cançó o de madrigal, etc. Altrament, el joc verbal: l'abundància de substantius, d'el·lipsi i d'elisions, de reiteracions, d'esbossos d'imatge, d'exclamacions i de preguntes i rarament d'al·literacions. I, sobretot, i això ho remarca Farrés i em sembla amb tota la raó, les paraules són triades no pel contingut, sinó pels seus efectes sonors. D'aquí la seva rara màgia, una màgia molt difícil de traduir. Ho diu una traductora experta, Paulina Crusat, que fa una excel·lent anàlisi del fet. Diu: "*Fugitiva, impalpable, la lírica de Llacuna se funde como un copo de nieve en la mano del traductor que intenta apresarla. Frases y palabras rápidas, con valor de gracia, en el original por si mismas; enlazadas no tanto por asociaciones oscuras como por una dulce voluntad de sinrazón. Canciones para una Ofelia del Vallès que fuera también un poco hada*". I afegeix:

"Para el traductor, tarea, imposible, de vanidad tal que nos obliga a reducir la representación de este poeta, tan original y sensible"¹¹

I 5.

Per acabar, una reflexió, més que una conclusió: *Ònix i Níquel*, publicat just quan havia de ser publicat, va obrir una pila d'expectatives. *L'Aurora* va complir totes les expectatives, però, dissortadament, va sortir fora de temps. Han calgut molts d'anys per anar-lo recuperant a poc a poc. Quan, el 1983, els de 62 vam apostar per *L'Aurora* i el vam incloure a "L'Escorpi" pensàvem que havia arribat l'hora. No va ser així: el llibre és massa singular, massa difícil, no massa hermètic, però sí massa el·líptic. Espero que, avui, amb motiu del centenari, hagi arribat, ja, l'hora de la recuperació. I que es compleixi la profecia del poeta: "jo, com Nietzsche, seré reconegut després de mort".

11. Paulina Crusat, *Antología de poetas catalanes contemporáneos*, Madrid: Ediciones Rialp, S.A., Adonais, 1952, p. 123.



Llacuna al peu del Neptú de la placeta del Rei (anys 50).

JOAQUIM MOLAS I BATLLORI (Barcelona, 1930). Catedràtic emèrit de la Universitat de Barcelona. Historiador i crític literari. Ha estat director, entre d'altres obres, dels cinc volums relatius als segles XIX i XX de la *Història de la literatura catalana* (1986-1988). Autor de diverses antologies, ha recopilat part dels seus treballs a *Obra Crítica I* (1995) i *Obra Crítica II* (1999) i ha publicat també uns primers *Fragments de memòria* (1997). Membre numerari de l'Institut d'Estudis Catalans i de la Reial Acadèmia de Bones Lletres, va ser Premi d'Honor de les Lletres Catalanes el 1998 i va rebre la Medalla d'Or de la Generalitat el 2003.